

Maaseutu kestävyys siirtymässä

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.146693>

Katson tieteellisen urani alkaneen hieman yli 20 vuotta sitten Joensuussa, kun ensimmäisen kerran kävelin Metria-rakennukseen uunituoreena yhteiskuntamaantieteen opiskelijana. Yhteiskuntamaantieteen pariin minut ajoi halu ymmärtää ihmisen ja ympäristön välisiä suhteita sekä sitä, miten nämä suhteet realisoituivat erityisesti maaseudulla. Taakse katsoessani joudun toteamaan, että samaa sorvia pyöritän yhä edelleen. Joensuussa akateemisen urani opinnäytteet käsitelivät metsäkeskustelua ja maaseutukylän ympäristösuhteen rakentamista. Sen jälkeen tarkastelin luonnonvarojen käytön kestävyyskysymyksiä ympäristövaikutusten arvioinnin näkökulmasta, kunnes väitöskirjatyö toi minut Jyväskylän yliopiston Kauppakorkeakouluun tutkimaan maanviljelijöiden roolia ruokajärjestelmän kestävyys siirtymässä. Nyt, ensimmäistä pääkirjoitustani *Maaseutututkimuksen* uutena päätoimittajana kirjoittaessani, jossain kohtaa poukkoilevalta vaikuttanut urakehitys näyttäytykin aivan loogisena matkana kohti maaseutu- ja kestävyyskysymysten välisiä polttopisteitä.

Kestävyys siirtymä nimittäin tapahtuu merkittävältä osin maaseudulla. Luonnonvarat sijaitsevat maaseudulla, ja luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyvät erilaiset ympäristövaikutukset syntyvät enimmäkseen maaseudulla. Kestävyys siirtymä muuttaa nimenomaan maaseudun elinkeinoja ja ammatteja, joista merkittävä osa yhä kytkeytyy luonnonvaroihin suoraan tai epäsuorasti. Kestävyys siirtymä pakottaa maaseudun toimijat arvioimaan omaa toimintaansa erilaisilla kriteereillä kuin ennen. Onko maaseudun asuttuna pitäminen enää arvo itsessään? Arvostaako muu yhteiskunta työpanostani sen hyväksi, että pidän yhteiskunnan rattaat pyörimässä, edistän vientitulojen syntymistä tai varmistan, että ihmisillä on pöydässään jokapäiväinen leipänsä? Vai syntyykö toiminnan arvo itse asiassa antiteesistä – tekemättä tai silleen jättämisestä? Kenelle arvoa luodaan, kenen ehdoilla ja kenen selkänahasta?

Kestävyys siirtymässä on kyse paitsi pyrkimyksestä pienentää ihmistoiminnan ympäristövaikutuksia myös kokonaisten yhteiskuntajärjestelmien uudelleenorganisoinnista. Tämä uudelleenorganisointi koskee politiikkaa, liiketoiminnan harjoittamisen edellytyksiä, kulttuurisia arvoituksia ja elämäntapoja – mutta myös yhteiskunnan aineellista perustaa, infrastruktuuria sekä yhteiskunnan toimintaa ylläpitäviä energian ja ravinteiden virtoja. Keskustelu kestävyys murroksesta on yhä yllättävän sokea sille, kuinka paljon ainevirrat ja yhteiskunnallinen metabolia määrittävät yhteiskuntien toimintaa. Tällainen rooli on erityisesti fossiilienergialla. Fossiilitalous on mahdollistanut nykyisenkaltaisen keskittymiskehityksen. Maaseudun rakennemuutos ei ole seurausta väijäämättömistä talouden luonnonlaista vaan tietynlaisilla institutionaalisilla säännöillä ja tietynlaisen energia- ja ravinneperustan varassa toimivasta talousjärjestelmästä.

Jos kestävyys siirtymä tarkoittaa aitoa yhteiskunnallisten rakenteiden murrosta, on mahdollista, että maaseudun rooli uudessa yhteiskuntajärjestelmässä on tyystin erilainen kuin nykyisenkaltaisessa finanssikapitalismiin ja fossiilitalouteen pohjautuvassa yhteiskunnassa. Toistaiseksi tämä mahdollisuus ei kuitenkaan näy niissä kehityskuluissa, jotka maaseutuun kestävyys siirtymän nimissä vaikuttavat. Kestävyys siirtymäpolitiikka ei toistaiseksi ole tarkoittanut transformatiivista muutosta, vaan se on ollut osa politiikkatoimien palettia, joissa on otettu annettuna fossiilitalouteen kytkeytyvät tehostamisen, keskittämisen ja erikoistumisen tarpeet. Tällöin keskustelu reilusta siirtymästä maaseudulla on tarkoittanut parhaimmillaankin maaseudun kannalta haitallisten vaikutusten laastarointia.

Samalla maaseutu elinkeinoineen tulee asemoiduksi kestävyys siirtymän altavastaajaksi tai häviäjäksi. Näin ehkä onkin, mikäli nykyinen, lähtöjään kestävä, fossiilitalouteen perustuva yhteiskunnallinen rakenne säilyy muuttumattomana. Mutta jos kestävyys siirtymä määritelmällisesti tarkoittaa siirtymistä uudenlaiseen yhteiskunnalliseen rakenteeseen, miten siirtymä voidaan menestyksellisesti toteuttaa, jos siirtymäpolitiikka nojaa kokonaan niihin institutionaalisiin sääntöihin, jotka ovat koko kestävyyskriisin synnyttäneet? Toki tässäkin tapauksessa maaseudun elinkeinot ovat muutoksen edessä – mutta toisenlainen kestävyys siirtymädiskurssi voisi tarjota maaseudulle enemmän toivoa paremmasta tulevaisuudesta kuin nykyinen diskurssi, joka käytännössä voimistaa neoliberaalin, keskittävän politiikan vaikutuksia.

Kestävyys siirtymätutkimuksessa maaseutukysymykset olivat pitkään marginaalissa, tuskin näkyviä, mutta tilanne on hiljalleen muuttumassa sekä kansainvälisesti että meillä Suomessa. Maaseudun ja kestävyys siirtymän välisiä kytköksiä onkin alettu vakavasti pohtia myös maaseutututkimuksen piirissä. Vaikka maaseutututkijat ovat pohtineet kestävyyskysymyksiä jo pitkään, kestävyys siirtymien kehys asemoi tätä tutkimusperinnettä uudelleen. Erityisesti se nostaa esille kysymyksen siirtymien suuntaamisesta. Jos nykyinen yhteiskuntajärjestelmä on tuottanut sekä kestävyyskriisin että maaseudun kuihtumisen, voivatko kestävyys haasteiden ratkaisut tuottaa samalla uutta elinvoimaa maaseudulle?

Uskon, että näin on. Uudet elinvoiman lähteet eivät kuitenkaan todennäköisesti löydy siitä tavanomaisesta tarinasta, jossa biotalouden kaapuun pukeutunut lupaus uusista elinvoiman lähteistä osoittautuikin resurssi-periferioiden toisinoiksi. Sen sijaan esimerkiksi päätään nostava kohtuusajattelu, joka nojaa pitkälti paikallisiin ratkaisuihin, avaa kokonaan uudenlaisia tulkintoja maaseudun mahdollisista tulevaisuuksista. Tulevaisuudessakin käytämme luonnonvaroja, ja teemme sen eittämättä bio- ja kiertotalouden periaattein, mutta sekä paikallisesti että globaalisti ympäristön kantokykyyn sopeutuen. Nämä periaatteet voivat tuottaa kokonaan uudenlaisen tarinan maaseudusta, jossa keskiössä ovat paikallisyhteisöt, paikallinen liiketoiminta ja kestävät arvonluonnin tavat. Fossiilitaloudesta irrottautuminen voi palauttaa energia- ja ainevirtoja lähemmäksi paikallisyhteisöjä, ja samalla tämä uusi yhteiskunnallinen aineenvaihdunta mahdollistaa omaehtoisemmat, aidosti paikallisista lähtökohdista ponnistavat yhteiskunnallisen organisoitumisen muodot. Tällainen tulevaisuus vaatii kuitenkin aktiivista toimijuutta, ja aktiivinen toimijuus vaatii uskoa

parempaan tulevaisuuteen. Nyt jos koskaan on myös maaseutututkijoiden aika laajentaa näkemyshorisonttiaan yli niiden hymistelyjen, jotka uskottelevat, että tauti poistuu niillä lääkkeillä, joilla se on saatu aikaan.

* * *

Tässä ensimmäisessä toimittamassani numerossa luvassa on mielenkiintoinen läpileikkaus ajankohtaisesta maaseutututkimuksesta ja -keskustelusta. Haluan kiittää lämpimästi kaikkia kirjoittajia osallistumisestanne lehden tekemiseen! Lehdessä on linjattu, että käsikirjoituksia voidaan tästedes julkaista suomen lisäksi myös englanniksi ja ruotsiksi. Tämän muutoksen toivotaan palvelevan muun muassa väitöskirjatutkijoita, joista merkittävä osa julkaisee artikkelimuotoisia väitöskirjoja englanniksi. Tämän numeron aloittaakin Marja Enbuskan englanninkielinen artikkeli, joka käsittelee paikkaan kuulumista maaseudun maahanmuuttajien keskuudessa. Paikkaan kuulumisen kiinnittyi kolmeen pääkehykseen: turvallisuuteen ja pysyvyyteen, ymmärretyksi tulemiseen sekä uskontoon ja arvojärjestelmiin. Tuloksissa korostui toimijuuden merkitys; maahanmuuttajia ei maaseudulla(kaan) voida nähdä pelkästään työvoimareservinä, vaan paikkaan kiinnittymisessä on keskeistä omaehtoisuus, merkityksellisyys ja arvostuksen kokemukset.

Ville-Samuli Haverinen ja Sari Tuuva-Hongisto puolestaan arvioivat digitalisaation lupausta maaseudun nuorten näkökulmasta. Vaikka digitalisaation uskotaan yleensä lisäävän yhdenvertaisuutta esimerkiksi syrjäisellä maaseudulla parantamalla palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta, Haverisen ja Tuuva-Hongiston havainnot eivät varauksetta tue tätä narratiivia. Vaikka yhtäältä digitalisaatio luo uudenlaisia mahdollisuuksia, se toisaalta myös mahdollistaa ja uusintaa eriarvoisuutta. Tutkimuksen tulokset korostavat sitä, että mikään työkalu tai ilmiö ei pysty itsessään poistamaan epätasa-arvoisia rakenteita, vaan niitä tulee tietoisesti käyttää ja soveltaa tätä tavoitetta silmällä pitäen.

Puheenvuoroina julkaistaan lehtiä kahdesta viime vuonna valmistuneesta väitöskirjasta, jotka molemmat käsittelevät ruokajärjestelmän kestävyyssiirtymää. Susanna Kujala väitteli Vaasan yliopistossa 1.12.2023 ja allekirjoittanut Jyväskylän yliopistossa 15.12.2023. Susanna Kujalan väitöskirja käsittelee ruokajärjestelmän kestävyyssiirtymän alueellisia ja aluetaloudellisia yhteyksiä ja vaikutuksia. Kestävyyssiirtymä kiinnittyi tässä tutkimuksessa kolmeen teemaan: lähiruokaan, luomuun ja agroekologiaan symbiooseihin. Näitä ruokajärjestelmän kestävyysilmen-

tymiä yhdistää vahva kytkös paikallisuuteen sekä paikallisiin ja alueellisiin energian ja ravinteiden kiertoihin. Nämä mallit voivat vahvistaa aluelouksia ja myös kestävyys siirtymän oikeudenmukaisuutta, mutta tämän potentiaalın toteutuminen edellyttäisi nykyisten keskittävien kehityskulkujen purkamista tavalla tai toisella. Samat havainnot toistuvat omassa väitöskirjassani, joka käsitteli viljelijöiden toimijuutta ruokajärjestelmän kestävyys siirtymässä. Viljelijät toimivat ruokajärjestelmässä vahvasti keskittävän rakenteen ehdoilla. Tällaisessa rakenteessa on mahdollista edistää tuotannon ekotehokkuutta tiettyyn pisteeseen asti, mutta siinä ei pystytä minimoimaan Itämereen päätyvää ravinnekuormitusta tai kääntämään maatalousluonnon monimuotoisuuden heikkenevää kehityskulkua. Ruokajärjestelmän kestävyys siirtymä vaatii laajoja systeemisiä muutoksia, jotka pureutuvat maatalouden rakennemuutoksen ajureihin – huolimatta siitä, että rakennemuutosta yhä pidetään laajalti toivottavana ja kannatettavana kehityskulkuna.

Maatalousteema on esillä myös Jan Douwe van der Ploegin kirjassa *The sociology of farming*, jonka Torsti Hyyryläinen ja Traci Birge lukivat ja arvioivat tähän lehteen. Hollantilainen van der Ploeg on tullut tunnetuksi paitsi tuotteliaana tutkijana myös ruokajärjestelmän epätasa-arvoisten valtasuhteiden väsymättömänä kriitikkona ja maaseudun puolustajana – maailma tarvitsee enemmän, ei vähemmän maaseutua. Hyyryläinen ja Birge antavat kirjalle vahvan lukusuosituksen, joten se toivottavasti piakkoin löytää tiensä moniin kirjahyllyihin.

Kohtaamisia-osiossa Anni Rannikko on haastatellut runoilija Hanna Stormia, jonka tuorein teos valottaa ihmisen ja koiran välistä suhdetta. Tämän suhteen tarkastelu nostaa esiin havaintoja, jotka kytkeytyvät perheen ideaaliin, luontosuhteeseen ja odotuksiimme vuorovaikutuksesta toislajisten kanssa, joihin paikan konteksti – esimerkiksi kaupunki tai maaseutu – tuo oman vivahteensa. Aapo Jumppanen on puolestaan haastatellut Georgiasta Ruralia-instituuttiin tutkimusvierailulle saapunutta Gvantsa Salukvadzea, joka kuvaa haastattelussa maaseudun kehittämisen haasteita monin tavoin Suomesta poikkeavassa kontekstissa. Kuitenkin myös yhtäläisyyksiä löytyy, kuten Leader-instrumentti, jota pyritään sekä Suomessa että Georgiassa käyttämään muun muassa maaseudun elinkeinojen monipuolistamiseen.

Maaseutukuvaosio käsittelee maaseudun yhteisöllistä taidetta, esimerkiksi kitapauksenaan pohjoissavolaisen Vesannon kunnan Sydänmaan paalut-projekti. Nämä paalut löysivät paikkansa myös lehden kannesta.

Paaluprojekti yhdisti kokonaan uudella tavalla ite-taiteen ilmaisumuotoa yhteisöllisyyteen ja ammattimaiseen toteutukseen. Lopputulemaa pääsevät nyt myös *Maaseututkimus*-lehden lukijat ihailemaan.

Tiedonannoissa kerrotaan *Maaseututkimuksen*, entiseltä nimeltään *Maaseudun uusi aika* -lehden digitointityöstä, lähestyvistä Maaseututkijatapaamisesta sekä gradukilpailusta. Torsti Hyyryläinen ja Heli Ilola ovat tehneet merkittävää kulttuurityötä *Maaseudun uusi aika* -lehden vanhojen numeroiden digitalisoinnissa, jotta myös lehden menneiden vuosikertojen kartuttama tieto olisi tulevillekin tutkijapolville helpommin saavutettavissa. Kenties joku innostuu vaikkapa opinnäytetyössään tutkimaan suomalaisen maaseututkimuksen kehityskulkua tämän myötä? Iisalmen Runnilla 28.–29.8. järjestettävässä Maaseututkijatapaamisessa on jälleen kerran innostava kattaus ajankohtaista maaseututkimusta. Tapaamisen ilmoittautuminen on auki – tervetuloa mukaan! Gradukilpailussa palkitaan jälleen ansioitunut maaseutuaiheinen opinnäytetyö.

Lehden tekeminen on mitä suurimmassa määrin tiimityötä. Erityiskiitokset tästä kuuluvat osaavalle toimitussihteerillemme Heli Ilolalle sekä väistyvälle päätoimittajalle Torsti Hyyryläiselle, jotka ovat väsymättä opastaneet ja auttaneet minua uudessa tehtävässäni. Torsti Hyyryläinen vei lehteä merkittävästi eteenpäin ja jätti siten suuret saappaat täytettäväksi. Myös lehden toimituskunta uudistui päätoimittajan vaihdoksen myötä. Toimituskunta edustaa monipuolisesti maaseututkimuksen eri puolia – liiketaloustiedettä, yhteiskuntapolitiikkaa, yhteiskuntamaantiedettä, ympäristö- ja kestävyystutkimusta ja kulttuurintutkimusta – ja linjaa yhdessä päätoimittajan kanssa lehden kehittämistä. Toimituskunta on tarttunut työhönsä ilolla, mistä suuri kiitos jokaiselle. Lehden julkaisijaa, *Maaseudun uusi aika* ry:tä, haluan kiittää saumattomasta yhteistyöstä. Lisäksi tahdon lausua sydämestäni kiitoksen kaikille tutkijakollegoilleni, jotka olette vertaisarvioineet lehden tekstejä. Panoksenne on täysin korvaamaton! Vaikka ”reviewer 2” on jo käsite tieteellisen julkaisemisen kentässä, ylivoimainen enemmistö arvioinneista on analyttisiä ja sopivasti kriittisiä, ja ne auttavat käsikirjoitusten parantamisessa. Viimeisenä, vaan ei vähäisimpänä, kiitos lukijoillemme, joita varten tätä lehteä tehdään. Maaseututkimuksen kenttä on elävä, kehittyvä ja monikasvoinen, ja on ilo olla mukana saattamassa tätä tutkimusta lukijakunnan tietoon.